

Vanha vammaispalvelulaki – siirtymäaika 31.12.2027 saakka

Itsemääräämisoikeuden tukeminen

Vammaispalvelujen käsikirja
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL
Tallennettu 19.12.2024

Luet vanhan vammaispalvelulain (380/1987) mukaista sisältöä.

Tämä laki on kumottu L:lla 14.4.2023/675, joka on voimassa 1.1.2025 alkaen.

Vanhan vammaispalvelulain (380/1987) mukainen sisältö on käytössä soveltuvin osin uuden vammaispalvelulain siirtymäajan loppuun 31.12.2027.

Vanha vammaispalvelulaki -osiossa kuvataan vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisia palveluja sekä lain soveltamista käytännössä. Lisäksi on kuvattu vanhan vammaispalvelulain mukainen asiakasprosessi.

Teksti on vanhan vammaispalvelulain (380/1987) mukaista sisältöä. THL:n tuottama sisältö on julkaistu alkuperäisessä muodossaan THL:n sähköisessä Vammaispalvelujen käsikirjassa.

[Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista \(Finlex\)](#)

Itsemääräämisoikeuden tukeminen

Mikä on itsemääräämisoikeus?

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan yksilön oikeutta määrätä omasta elämästä ja oikeutta päättää itseään koskevista asioista. Itsemääräämisoikeus merkitsee oikeutta yhdenvertaisuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Kyseessä on meille jokaiselle kuuluva perusoikeus.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen tavoitteena ja keskeisinä periaatteena on vammaisen henkilön ihmisarvon, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden vahvistaminen. Nämä kaikki liittyvät tiiviisti toisiinsa. Osallisuus ei voi toteutua, ellei ihminen saa itse päättää asioistaan. Itsemääräämisoikeudessa on kyse siitä, saako ihminen käyttää itse valtaa omissa asioissaan vai käyttääkö sitä joku hänen puolestaan.

Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sosiaalihuollossa

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

[Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 8 § \(Finlex\)](#)

[Sosiaalihuoltolaki 36 § \(Finlex\)](#)

Itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava, vaikka asiakkaan mielipiteen esille saaminen olisi vaikeaa. Jos asiakkaan mielipidettä ei ole mahdollista saada selville muuten, sitä on selvitettävä yhdessä asiakkaan läheisten tai laillisen edustajan kanssa.

[Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 9 § \(Finlex\)](#)

Vaikka sosiaalityössä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja edistettävä perusoikeuksien toteutumista, joissakin tilanteissa saatetaan joutua rajoittamaan asiakkaan perusoikeuksia. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, jos henkilön oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus on uhattuna henkilön aggressiivisen käytöksen johdosta. Lähtökohta on, että henkilön perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain laissa erikseen säännellyissä tilanteissa ja niin vähän kuin on välttämätöntä. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevia tilanteita varten on säännökset vain lastensuojelulaissa, mielenterveyslaissa, päihdehuoltolaissa ja kehitysvammalaissa. Uutta laajempaa itsemääräämisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä valmistellaan sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä.

Itsemääräämisoikeus kehitysvammalaissa

Koska kehitysvammalain rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset olivat YK:n vammaissopimuksen vastaisia, lakia muutettiin niin, että uudistetut säännökset tulivat voimaan yhtä aikaa vammaissopimuksen kanssa vuonna 2016. Muutoksen tarkoituksena oli vahvistaa erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista sekä vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä erityishuollossa.

Mitä muutoksia lakiin tehtiin?

Muutokset toteutettiin lisäämällä kehitysvammalakiin uusi 3 a luku, johon otettiin säännökset

- itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta
- toimenpiteistä, joilla tuetaan itsenäistä suoriutumista ja vahvistetaan itsemääräämisoikeutta
- rajoitustoimenpiteiden käytön arvioinnista ja vähentämisestä
- rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä edellytyksistä

- erityisistä edellytyksistä kunkin yksittäisen rajoitustoimenpiteen käytölle
- yksityiskohtaiset säännökset sallituista rajoitustoimenpiteistä
- kirjaamisesta ja jälkiselvittelystä sekä selvitys- ja tiedoksiantovelvollisuudesta
- virkavastuusta ja vahingonkorvausvastuusta sekä tehostetusta viranomaisvalvonnasta.

Lisäksi täsmennettiin säännöksiä tahdosta riippumattomasta erityishuollosta. Muutokset koskivat tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytyksiä, järjestämispaikkaa sekä päätöksentekoa tahdosta riippumattomasta erityishuollosta ja tutkimukseen määräämisestä.

Sosiaali- ja terveystieteiden sivuille on kerätty paljon tietoa, kysymyksiä ja vastauksia kehitysvammalain muutoksista, itsemääräämisoikeuden toteutumisesta ja rajoitustoimenpiteistä.

[Kuntainfo: Mikä muuttuu kehitysvammalaissa? \(STM\)](#)

Palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava itsemääräämisoikeutta edistävät toimet

Erityishuollon palveluita saavan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista on tuettava ja edistettävä. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta edistävät toimet on kehitysvammalain mukaan kirjattava henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan.

Hyvinvointialueen velvollisuutena on varmistaa, että asiakas saa asianmukaista apua, tukea ja palvelua. Hyvinvointialue on myös viimekädessä vastuussa siitä, että asiakkaan itsemääräämisoikeus toimintayksikössä toteutuu. Siksi kehitysvammalain mukaisen palvelu- ja hoitosuunnitelman laatiminen on aina hyvinvointialueen vastuulla. Kehitysvammalain mukainen palvelu- ja hoitosuunnitelma voi olla osa vammaispuolustajalain mukaista palvelusuunnitelmaa tai sosiaalihuoltolain mukaista asiakassuunnitelmaa.

Hyvinvointialueen vastuulla olevaan kehitysvammalain mukaiseen palvelu- ja hoitosuunnitelmaan pitää kirjata yleisellä tasolla toimenpiteet henkilön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi. Tämän lisäksi palveluyksikössä on yleensä tarpeellista tehdä vammaiselle henkilölle käytännönläheisempi palvelun toteuttamissuunnitelma. Toteuttamissuunnitelmaan on tarkoituksenmukaista kirjata itsemääräämisoikeutta tukevat ja edistävät toimet.

Asumisyksikössä sekä päivä- tai työtoiminnassa tehtävässä palvelun toteuttamissuunnitelmassa kuvataan, miten toimet toteutetaan asiakkaan arjessa käytännön tasolla. Tämä suunnitelma on tärkeä arjen yhteistyöväline, joka on tehtävä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Tarvittaessa hänen tahtoaan on selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa, omaisen tai läheisen kanssa.

[Asiakaslaki 9 § ja 10 § \(Finlex\)](#)

Vaikka toteuttamissuunnitelma tehdään toimintayksikössä, hyvinvointialueen tulee aina varmistaa, että yksikössä toimitaan lain mukaisesti. Siksi olisi hyvä, että myös kunnan työntekijä olisi mukana laatimassa toteuttamissuunnitelmaa, ainakin muutostilanteissa. Lisäksi hyvinvointialueen tulee varmistaa, että yksikössä on riittävät henkilöresurssit ja asiakkaalla on riittävät palvelut.

Hyvinvointialueen työntekijä seuraa kehitysvammalain mukaisen palvelu- ja hoitosuunnitelman toteutumista ja yksikössä seurataan palvelun toteuttamissuunnitelman toteutumista.

Asiakasasiakirjojen rakenteet

Asiakasasiakirjojen rakenteisiin on myös määritelty itsemääräämisoikeuden edistämistä ja rajoitustoimenpiteitä koskevia määrittelyjä vammaispuolustajien palvelusuunnitelma-asiakirjarakenteessa ja toteuttamissuunnitelma-rakenteessa. Asiakirjarakenteet löytyvät Sosmeta-verkkopalvelusta.

[Sosmeta-verkkopalvelu \(thl.fi\)](#)

Sosmetan asiakirjarakenteet eivät ole kirjaamis pohjia, vaan niiden pohjalta toteutetaan erilaisia kirjaamisalustoja asiakastietojärjestelmiin.

[Asiakastietojen määrittelyt \(Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla -sivusto\)](#)

Kehitysvammalain mukaisessa palvelu- ja hoitosuunnitelmassa on oltava tiedot

- toimenpiteistä henkilön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi,

- kohtuullisista mukautuksista henkilön täysimääräisen osallistumisen ja osallisuuden turvaamiseksi,
- henkilön käyttämistä kommunikaatiomenetelmistä,
- keinoista, joilla henkilön erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti ilman rajoitustoimenpiteitä,
- rajoitustoimenpiteistä, joita henkilön erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään ja
- asiakkaan kuulemisesta ja mielipiteen selvittämisestä.

Toteuttamissuunnitelmassa on hyvä olla sama tiedot, mutta vietyä arjen tasolle yksityiskohtaisemmin.

Suunnitelman tarkistaminen

Kehitysvammalain mukaista palvelu- ja hoitosuunnitelmaa on tarkistettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta koskien tarvittaessa, kuitenkin vähintään kuuden kuukauden välein, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Yksikössä tehdyn toteuttamissuunnitelman toteutumista on seurattava jatkuvasti arjessa ja muutettava sitä tarvittaessa.

Kun kehitysvammalain mukaista palvelu- ja hoitosuunnitelmaa tarkistetaan, on erityisesti arvioitava käytetyn rajoitustoimenpiteen vaikutusta palvelutarpeeseen ja sitä kautta palvelu- tai hoitosuunnitelmaan sekä erityishuolto-ohjelmaan.

[Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 a § \(Finlex\)](#)

Käytännön keinot edistää itsemääräämisoikeutta

Jotta täysimääräinen osallistuminen ja osallisuus voisivat toteutua yhteiskunnassa, myös vammaisten henkilöiden pitää voida päättää omista asioistaan. YK:n vammaissopimus edellyttää, että henkilön pitää tarvittaessa saada tukea voidakseen tehdä itsenäisesti päätöksiä.

[YK:n vammaissopimus artikla 12 \(Finlex\)](#)

Erityisesti ryhmämuotoisessa asumisessa on vaarana laitosten käytäntöjen muodostuminen, jos toimintaa käytännössä ei rakenneta yksilöllisten tarpeiden pohjalta. On tärkeää, että asukkaat voivat suunnitella itse omaa elämäänsä siten, että erilaiset säännöt ja aikataulut eivät turhaan rajoita sitä. Asioita tulee aina suunnitella yhdessä asukkaiden kanssa eikä heidän puolestaan. Työvuorolistat tulee suunnitella siten, että henkilökuntaa on paikalla silloin, kun sitä eniten tarvitaan ja myös siten, että yksilöllinen apu ja tuki mahdollistuvat. Rajoittamisen sijaan tulee yhdessä pohtia, kuinka asioita on mahdollista tehdä turvallisesti riskit minimoiden.

Vuorovaikutukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Usein haastavat tilanteet johtuvat väärin ymmärryksestä tai turhautumisesta, jos henkilö ei tule ymmärretyksi tai ei itse ymmärrä hankalaa asiaa.

Silloin, kun asukkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen kiinnitetään erityistä huomiota ja he voivat tehdä heitä itseään kiinnostavia asioita ja saavat riittävästi apua ja tukea, rajoitustoimenpiteitä ei yleensä jouduta käyttämään.

Ryhmämuotoisessa asumisessa pitää painottaa ennakkollisia toimia rajoitustoimien sijaan myös haastavissa tilanteissa. Tällaisia keinoja voivat olla esimerkiksi asianomaisten henkilöiden kanssa keskusteleminen ja hänen ohjaamisensa tilanteessa tai siitä pois, uudenlaisten tilajärjestelyjen toteuttaminen sekä henkilön käyttökseen vaikuttavien tekijöiden ennakkollinen arvioiminen ja huomioon ottaminen. Esimerkiksi henkilön altistumista levottomuutta tai kiihtymystä aiheuttaville ärsykkeille on mahdollisuuksien mukaan vältettävä. Levottoman käyttäytymisen taustalla saattaa olla esimerkiksi jokin kiputila, joka on syytä selvittää. Huomioitavaksi voivat tulla myös lääkkeiden haittavaikutukset.

Yksilöllisellä suunnittelulla on käytännössä ratkaiseva merkitys. On tärkeää, että henkilökunnan tiedossa on, rauhoittaako asianomaista henkilöä parhaiten tuttu ohjaaja, lempeä puhe, jämäkkä ohjaus, laulaminen vai hiljaa vieressä oleminen.

Kehitysvammaliitto on kerännyt itsemääräämistä tukevia työkäytäntöjä ja välineitä sekä osallisuutta tukevia työkäytäntöjä.

[Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja haastavat tilanteet \(verneri.net\)](#)

[Itsemääräämistä tukevat työvälineet \(verneri.net\)](#)

[Osallisuuden ja työn laatuksiteerit \(verneri.net\)](http://verneri.net)

[Positiivinen riskiarviointi \(verneri.net\)](http://verneri.net)

Rajoitustoimenpiteet

Milloin rajoitustoimenpiteitä voi käyttää?

Kehitysvammalain muutosten tarkoituksena on itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja tukeminen. Tavoitteena on, ettei rajoitustoimenpiteitä tarvitsisi käyttää. Rajoitustoimenpiteitä on mahdollista käyttää vain viimesijaisena vaihtoehtona, kun kaikki muut lievemmat keinot on käytetty. Vain laissa mainitut rajoitustoimenpiteet ovat sallittuja.

Erityishuollossa voidaan käyttää rajoitustoimenpiteitä järjestettäessä ympärivuorokautista palveluasumista, laitospalveluja tai kehitysvammapsykiatrian osastolla annettavaa erikoissairaanhoidoa taikka vastaavia yksityisiä palveluja.

Osaa rajoitustoimenpiteistä voidaan käyttää myös järjestettäessä päivä- tai työtoimintaa sosiaalihuollon toimintayksikössä, jossa on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

[Kehitysvammalaki 42 b § \(Finlex\)](#)

Muissa kuin edellä mainituissa kehitysvammaisille järjestettävissä palveluissa ei rajoitustoimenpiteitä voi käyttää.

Kaikkien seuraavien edellytysten on aina täytyttävä yhtäaikaaisesti, jotta rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää:

- Kaikki yleiset rajoitustoimenpiteiden käyttämistä koskevat edellytykset
- Kyseessä olevaa rajoitustoimenpidettä koskevat erityiset edellytykset
- Toimintayksiköllä on käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seuranta varten.

Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset

Erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa.

Rajoitustoimenpiteitä voi käyttää vain silloin, kun

- erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- rajoittaminen on välttämätöntä erityishuollossa olevan henkilön tai jonkun toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon torjumiseksi ja
- muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoituksenmukainen ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Rajoitustoimenpiteiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Rajoitustoimenpide pitää toteuttaa ihmisarvoa kunnioittaen, turvallisesti ja henkilö perustarpeista huolehtien. Rajoitustoimenpiteen käyttö pitää lopettaa heti, kun se ei ole enää välttämätöntä tai se vaarantaa rajoitetun henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Jos rajoitus kohdistuu alaikäiseen, on otettava huomioon alaikäisen etu ja hänen ikänsä ja kehitystasonsa.

[Kehitysvammalaki 42 d § \(Finlex\)](#)

Rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi ja vähentäminen

Jos rajoitustoimenpidettä on käytetty, toimintayksikössä on viipymättä arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä yksikössä.

[Kehitysvammalaki 42 e § \(Finlex\)](#)

Sallitut rajoitustoimenpiteet

Vaikka kaikki rajoitustoimenpiteiden käytön edellytykset täyttyisivät, asiakasta voi rajoittaa vain tietyillä laissa määritetyillä tavoilla. Erityishuollossa sallittuja rajoitustoimenpiteitä ovat ainoastaan:

- Kiinnittäminen
- Aineiden ja esineiden haltuunotto
- Henkilöntarkastus
- Lyhytaikainen erillään pitäminen
- Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta
- Rajoitettavien välineiden ja asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa
- Rajoitettavien välineiden ja asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa
- Valvottu liikkuminen
- Poistumisen estäminen

Pidempikestoista poistumisen estämistä voidaan käyttää vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa. Sallituista rajoitustoimenpiteistä säännellään kehitysvammalain 42 f - 42 n pykälässä.

[Kehitysvammalaki 42 f § \(Finlex\)](#)

Kuka voi rajoittaa?

Kehitysvammalaissa on säännelty erikseen kutakin rajoitustoimenpidettä koskevassa pykälässä, kuka voi käytännössä toteuttaa rajoitustoimenpiteen ja kuka tekee asiassa päätöksen tai ratkaisun. Päätös tarkoittaa aina kirjallista päätöstä.

Sosiaali- ja terveysministeriön sivuilla on taulukko, johon on koottu kaikki rajoitustoimenpiteet ja tiedot siitä, kuka missäkin tilanteessa on oikeutettu toimimaan.

[STM: Rajoitustoimenpiteistä päättäminen kehitysvammaisten erityishuollossa \(pdf 70,0 kt\)](#)

[STM Kuntainfo 26.5.2016: Mikä muuttuu kehitysvammalaissa?](#)

Mikä on jälkiselvittely?

Erityishuollossa olevaan henkilöön kohdistetun rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava hänen kanssaan viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen.

Jälkiselvittelyssä arvioidaan rajoitustoimenpiteen perusteita, henkilön kokemusta rajoitustoimenpiteestä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa välttää rajoitustoimenpiteisiin turvautuminen.

Mitä paremmin ihmisen tarpeet huomioidaan, sitä vähemmän esiintyy tarvetta rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Rajoitustoimenpiteiden käyttö ei saa muodostua ennakoitavaksi ja toistuvaksi toimintamalliksi, vaan sen tulisi aina olla aidosti poikkeuksellinen ja viimesijainen keino sen jälkeen, kun yhteisymmärrykseen perustuvat keinot ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai tilanteeseen soveltumattomiksi.

Rajoitustoimenpiteen kirjaaminen

Rajoitustoimenpiteillä puututaan asiakkaan perus- ja ihmisoikeuksiin. Sen takia on tärkeää sekä asiakkaan että henkilökunnan oikeusturvan kannalta, että rajoitustoimenpiteiden käyttö kirjataan huolellisesti.

Erityishuollossa olevaa henkilöä koskeviin asiakas- tai potilasasiakirjoihin on kirjattava:

1. kehitysvammalain 42 f—42 n §:ssä tarkoitetun rajoitustoimenpiteen käyttö ja sen perusteet;
2. henkilön näkemys rajoitustoimenpiteen käytöstä ja sen perusteista;
3. rajoitustoimenpiteen vaikutukset erityishuollossa olevaan henkilöön;
4. rajoitustoimenpiteen alkamis- ja päättymisajankohta;
5. rajoitustoimenpidettä koskevan ratkaisun tai päätöksen tehnyt ja toimenpiteen suorittanut henkilö.

Jälkiselvittelystä ja kirjaamisesta säännellään kehitysvammalain 42 o pykälässä.

[Kehitysvammalaki 42 o § \(Finlex\)](#)

Rajoitustoimenpiteisiin liittyvät vammaispalvelujen asiakasasiakirjarakenteet löytyvät Sosmeta-verkkopalvelusta.

[Sosmeta-verkkopalvelu \(thl.fi\)](#)

Sosmetan asiakirjarakenteet eivät ole kirjaamis pohjia, vaan niiden pohjalta toteutetaan erilaisia kirjaamisalustoja asiakastietojärjestelmiin.

[Asiakastietojen määrittelyt \(Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla -sivusto\)](#)

Selvityksen antaminen

Selvitys on jälkiselvittelyä virallisempi tiedonanto, jossa kerrotaan, mikä ratkaisu tai päätös on tehty ja mitä oikeusturvakeinoja asiakas voi käyttää.

Erityishuollossa olevalle henkilölle on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista.

Selvitys annetaan tietyissä tilanteissa (asiakaslaki) myös henkilön lailliselle edustajalle tai muulle sellaiselle omaiselle tai läheiselle, joka osallistuu henkilön palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen.

Selvitys on annettava vähintään kuukausittain ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon vastaanottajan käyttämät kommunikaatiomenetelmät. Selvitys on annettava lisäksi henkilön omatyöntekijälle kuukausittain.

Jos henkilö on ollut rajoitustoimenpiteen aikana tilassa, jossa ei ole ymmärtänyt toimenpiteen merkitystä, hänelle on annettava selvitys heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Jos henkilöön, joka ei tilansa takia kykene ymmärtämään asian merkitystä, on kohdistettu sellainen rajoitustoimenpide, johon saa hakea muutosta valittamalla, rajoitustoimenpidettä koskeva päätös on muutoksenhakuohjeineen annettava tiedoksi erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle tai hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulle läheiselleen.

[Kehitysvammalaki 42 p § \(Finlex\)](#)

Lapset

Kehitysvammalaissa ei ole erityisiä säännöksiä siitä, miten lasten oikeudet huomioidaan erityishuoltoa annettaessa ja miten heidän itsemääräämisoikeuttaan tuetaan. Olennaista on kuitenkin pitää huolta siitä, että lasten lapsenhuoltolaissa (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983) tarkoitettuja oikeuksia kunnioitetaan.

Lapsen kohdistuviin rajoitustoimenpiteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Lapsen erityistä asemaa korostavat sekä Lapsen oikeuksia koskeva sopimus että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on todennut lastensuojelua koskevassaan päätöksessään 7.3.2013 (dnrot 1901/2/12 ja 1932–1945/2/12), että rajanveto normaaliin lasten kasvatukseen kuuluvan toimenpiteen (esimerkiksi kotiintuloajat) ja rajoitustoimenpiteen välillä ei ole aina selkeä. Jos kuitenkin kysymys on lapsen tavanomaisesta hoidosta ja huolenpidosta ja siihen liittyvästä tavanomaisesta rajojen asettamisesta, ei kysymys ole rajoitustoimenpiteestä.

Esimerkiksi pinnasänky: Kun kysymys on pienestä lapsesta, jolla ikänsä puolesta käytetään tai voitaisiin käyttää pinnasänkyä, ei pinnasängyn käyttöä pidetä rajoitustoimenpiteenä. Lapsen kasvatuksesta, hoidosta ja huolenpidosta puhuttaessa on tärkeää huomata, että tällöin tarkoitetaan lapsen kronologista ikää, ei kehitystasoa. Tavanomainen hoito ja siihen liittyvä tavanomainen rajojen asettaminen on arvioitava suhteessa lapsen ikätovereihin.

Kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää koulussa eikä koululaisten aamupäivä- tai iltapäivätoiminnassa; niihin sovelletaan perusopetuslakia.

Huoltaja ei voi antaa lupaa rajoitustoimenpiteiden käyttöön.

Oikeusturvakeinot

Muutoksenhaku päätökseen

Asiakkaalla tai hänen laillisella edustajallaan on oikeus hakea valittamalla muutosta hallintotuomioistuinta sellaisesta kirjallisesta päätöksestä, joka koskee kehitysvammalain mukaisen rajoitustoimenpiteen käyttöä.

Niiden rajoitustoimenpiteiden käytöstä, joista ei kehitysvammalain mukaan tehdä kirjallista päätöstä vaan suullinen ratkaisu, ei voi valittaa.

STM on kuvannut sivuillaan olevaan taulukkoon rajoitustoimenpiteet, joista tehdään hallintopäätökset.

Huom: STM:n taulukko on laadittu vuonna 2016, eikä sitä ole päivitetty.

[STM: Rajoitustoimenpiteistä päättäminen kehitysvammaisten erityishuollossa \(pdf 70,0 kt\)](#)

Hallintokantelu

Jos asiakas katsoo, että viranomainen on menetellyt lainvastaisesti tai laiminlyönyt velvollisuutensa, asiakas voi tehdä hallintokantelun. Kantelun voi tehdä myös joku muu henkilö asiakkaan puolesta. Toisin kuin hallintovalituksen kohdalla, kantelun tekijän ei tarvitse olla asianosainen eikä tämän laillinen edustaja.

Kantelun voi tehdä mm. aluehallintovirastolle tai eduskunnan oikeusasiamiehelle. Esimerkiksi itsemääräämisoikeutta edistävien toimien laiminlyöminen tai rajoitustoimenpiteisiin liittyvät ongelmat voivat olla kantelun aiheina.

Muistutus

Asiakkaalla on myös mahdollisuus tehdä sosiaalihuollon asiakaslain mukainen muistutus toimintayksikön johtajalle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omaisensa tai muu läheisensä.

Muistutuksen voi tehdä, jos on tyytymätön saamansa sosiaalihuollon – tässä tapauksessa esimerkiksi itsemääräämisoikeuden edistämistoimien – laatuun tai saamaansa kohteluun muuten. Muistutuksen tekemisessä avustaa tarvittaessa sosiaaliasiamies.

[Sosiaalihuollon asiakslaki 23 § \(Finlex\)](#)

Lähteet

[Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, Kehitysvammalaki \(Finlex\)](#)

[Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, Sosiaalihuollon asiakaslaki \(Finlex\)](#)

[STM Kuntainfo: Mikä muuttuu kehitysvammaisissa? Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 \(Finlex\)](#)

[Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 \(Finlex\)](#)